

תוכן עניינים מפורט

- בראשית** 21
- השמים כסאי** 23
- שמיים - המשכת התורה / 23 / ארץ - העלאת המצוות / 33 / בית - המשכת המקיף בתפילה 42
- נח** 53
- מים רבים** 55
- טרדות פרנסה ואהבה מסותרת / 55 / על ידי "מים רבים" מגיעים למנוחה ולעלייה / 56 / יתרון האור מן החושך / 61 / הנפש הבהמית גבוהה בשורשה מהנפש האלוקית / 67 / הגבהת תיבות התפילה על ידי המים הרבים / 70 / התפילה היא בחינת שבת / 72 / לעתיד לבוא - אהבה רבה ב'יום שכולו שבת' 74
- לך לך** 81
- אנכי מגן לך** 83
- חסד בלי גבול / 83 / מגן אברהם 86
- שרי אשתך** 91
- מ'שרי' ל'שרה' / 91 / הולדה על ידי צמצום ועל ידי התפשטות 92
- וירא** 99
- ארדה נא** 101
- "גלוי וידוע" - ממילא / 103 / השגחה - על ידי הכלים / 107 / דעת עליון ודעת תחתון / 113 / "משוטטים" ו"משוטטות" - זכרים ונקבות / 124 / השגחה של זכות והשגחה של חובה / 127 / ראייה ושמיעה 132
- חיי שרה** 139
- יגלה לן טעמיה** 141
- שדה המכפלה / 141 / שני סוגי אכילה / 143 / הפסולת שבמאכל / 147 / אכילת יום טוב / 152 / כפילא וקלישא 156

165. ויצא

167 וללבן שתי בנות

מחשבה ודיבור 167 / לאה ורחל בגלות 169 / אהבת יעקב לרחל 172 /
המשכת הגילוי ברחל 175 / לאה ובניה 180 / מעלת הדיבור והמעשה 184

193. וישלח

195 וישלח יעקב

יעקב - שלמות התיקון 195 / עשו ואנשיו - מקיף דתוהו 204

213. וישב

215 כה אמר ה'... ונתתי לך מהלכים

עומדים ומהלכים 215 / השפעת ממלא כל עלמין - מבחינת המלכות 219 /
"בשני יצריך" - על ידי המלאכים 222 / ביטול המלאכים - על ידי הנפש
הבהמית 229 / גם ההמשכה למלאכים היא על ידי ישראל 232 / ההליכה -
בדרכי ה' 235 / כפיית הנפש הבהמית ושמירתה 238

247. מקץ

249 כי עמד מקור חיים

מנורת זהב - כנסת ישראל 249 / אור אין סוף מתלבש בתורה ומצוות 252 /
ישראל נראים על ידי התורה 257 / ביטול רצון 266

277. ויחי

279 אסרי לגפן עירה

ימות המשיח - שלמות המעשה 279 / יין - אהבת ה' 284 / "אתה קדוש"
ו"שמך קדוש" 288 / יין אדום ויין לבן - תשוקה ושמחה 299 / לבוש הגוף
ולבוש הראש 308 / קיום המצוות - בזמן הגלות ולימות המשיח 315 /
על ידי גפן - 'עיר' נעשה 'עיר אלוקים' 319 / שורוק - שפלות וביטול
עצמי 321

הקדמת העורך

א. ר' שניאור זלמן מליאדי וחסידות חב"ד

בשמחה ובהודיה לה' אנו מגישים בפני קהל הלומדים את הכרך הראשון מביאורי הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ ע"ה על ספרי "תורה אור" ו"ליקוטי תורה" לר' שניאור זלמן מליאדי.

ר' שניאור זלמן (תק"ה-תקע"ג) היה מצעירי תלמידיו של המגיד ממזריטש, תלמידו וממשיך דרכו של הבעל שם טוב. הוא הוכר כגאון בתורה כבר בראשית דרכו, וה'שולחן ערוך' שכתב במצוות רבו התקבל בכל תפוצות ישראל ומשמש עד היום מקור הלכתי חשוב. מלבד היותו גדול בתורה, הן בנגלה והן בנסתר, היה ר' שניאור זלמן מיסטיקן ומחבר מוסיקלי, בעל השכלה כללית רחבה, כשרון ארגון ויכולת התבטאות מעולה בכתב. הוא היה מנהיג החסידים ברוסיה הלבנה, ומעבר להפצת רעיונות החסידות וביסוס מעמדה, לקח על עצמו גם את ההגנה עליה מבית ומחוץ; מבית – בהסברתה והצדקתה בפני המתנגדים, ומחוץ – כשנאלץ לבאר לשלטונות הרוסיים את מהותה של החסידות ואת הנהגות החסידים.

תנועת החסידות בראשיתה, נתקלה בהתנגדויות עזות שכללו כתבי חרמות חריפים ואף האשמה באפיקורסות. עמדתו העקבית של ר' שניאור זלמן הייתה להימנע מכל עימות ומריבה, ויחד עם זאת להשתדל בכל דרך להסביר את שיטת רבותיו ולהוכיח את צדקתה. יכולתו לפנות לקהלים מגוונים, ובפרט להתקבל על דעתם של הלמדנים הליטאיים, הייתה ייחודית ובעלת חשיבות מכרעת בהתפשטות החסידות. הוא התאמץ להדוף ביקורות על רעיונותיה של התנועה החדשה,¹ והשפעתו ברוסיה הלבנה ובליטא הלכה והתרחבה.

השיטה שייסד ר' שניאור זלמן, הידוע גם כ"אדמו"ר הזקן" וכ"בעל התניא", היא ענף ייחודי ומובחן בתנועה החסידית. דרך החב"ד (חוכמה, בינה, דעת) שסלל מדגישה את עבודת המוח ואת ההשגה השכלית, ומדריכה כיצד ניתן להגיע על ידיהן לקרבת אלוקים, להתעוררות הלב ולתיקון המידות.

1. דוגמא אחת היא הסברו המפורט באגרת הקודש סימן כה על אחת מתורות הבעש"ט.

את דרכה של חב"ד הגדיר ר' שניאור זלמן "דרך ארוכה וקצרה".² אין היא מסתפקת בניצוצות של שמחה, של דבקות או של געגוע לאלוקות – אלא רוצה גחלים בוערות; אין היא מסתמכת על הצדיק, שעצם השהייה במחיצתו מחיה את הנפש ומעוררת את הלב – אלא על עבודתו העצמית של האדם; לא די לה בניגון, בריקוד ובדיבוק חברים. היא דורשת התעוררות פנימית, יסודית ומתמשכת – וזאת אין להשיג אלא על ידי הכרה שכלית.

חסיד חב"ד נדרש לבנות בתוך עצמו תפיסה מבוססת, מפורטת ורלבנטית של האלוקות ומופעיה בבריאה בכלל ובנפשו שלו בפרט. הכלי הפרקטי שמציע ר' שניאור זלמן הוא 'התבוננות', כלומר חשיבה סדורה ושיטתית הנעשית מתוך התקשרות אישית לנושא. "כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולתו אין סוף ברוך הוא, הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה – לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שווא".³ עבודה זו מצריכה לא רק יגיעה גדולה מצד החסיד, אלא גם תורה רחבה מצד הרבי, ומכאן הריבוי חסר התקדים של כתבי אדמו"ר חב"ד לדורותיהם. הרבי מעניק לחסידיו לא רק הארה תורנית מלמעלה, אלא 'זרעים' שעליהם להצמיח ולהוסיף ולפתח מכוח עצמם.

רבים ראו, ויש שעדיין רואים, את הביטוי 'חסידות אינטלקטואלית' כסתירה מיניה וביה. אלא שעבור ר' שניאור זלמן, רק על ידי התבוננות ניתן לבנות גשר בין השכל לרגש, וכפי שניסח זאת ר' שלום דובער, האדמו"ר החמישי לשושלת חב"ד, המכונה הרש"ב: "תוכן החסידות הוא שעל המוח לתת ללב להבין מה עליו לרצות, ועל הלב להביא בחיים את מה שהמוח מבין".⁴ מאמריו של הרבי נקראים אצל חסידיו חב"ד "דברי אלוקים חיים", והם אינם שביבי רעיונות אלא 'תורה', ותורה צריכה לימוד.

ההנחה שכל עניין בחסידות דורש הבנה והעמקה כמו סוגיא בגמרא היא מהפכנית.⁵ היא שינתה את היחס לרעיונותיה של התנועה החסידית לא רק בקרב החסידים, אלא גם בין המתנגדים. נדרשת יגיעת המוח ולמדנות של ממש כדי להבין לעומקם עניינים כמו 'בריאה יש מאין', 'סובב כל עלמין וממלא כל עלמין', 'ייחודא עילאה וייחודא תתאה' וכיוצא בהם.

הצלחתו של ר' שניאור זלמן בהפצת תורת החסידות בקרב יודעי הספר ובעלי ההשפעה בעולם היהודי, גרמה למתנגדיו להלשין עליו לממשלת הצאר. פעמיים הביאו ההלשנות למאסרו בידי השלטונות, ובשתייהן זוכה ר' שניאור זלמן מכל אשמה. כישרונו לבאר את עקרונות החסידות ולתווך אותם לכל שומע, עמד לו גם אל מול

2. לשונו בשער ספר ה"תניא".

3. תניא, ליקוטי אמרים פרק ג.

4. ליקוטי דיבורים (המתורגם) כרך א עמ' 109-110.

5. ראה קונטרס תורת החסידות א; קונטרס לימוד החסידות יא.

חוקריו הלא יהודים. שחרורו מן הכלא נתפס כאישור לצדקת דרכה של החסידות, ובתמיכתה של מלכותא דארעא ביטוי להסכמתה של מלכותא דשמיא.

ב. הספר "תורה אור"

את עיקרי שיטתו סיכם ר' שניאור זלמן באופן בהיר ותמציתי בספרו העיקרי, "התניא", אך דרשותיו על התורה והמועדים קובעות ברכה לעצמן. למעלה מארבע מאות מדרשות אלה מצויות בספרים "תורה אור" ו"ליקוטי תורה", שהם למעשה שני חלקים של ספר אחד, שמסיבות היסטוריות נדפסו בזמנים שונים ותחת שמות שונים.⁶

מקובל במסורת החסידית, שדברי החסידות של ר' שניאור זלמן עברו כמה שלבים של התפתחות ו'הבשלה'.⁷ בפרט, ידועה החלוקה בין "לפני פטרבורג" – שהן הדרשות שנאמרו לפני מאסרו, ל"אחרי פטרבורג", אז הפכו הדרשות לארוכות ומפורטות יותר. תחילה עסקו תורותיו של ר' שניאור זלמן ברעיון מרכזי אחד, בדומה למצוי לרוב בכתביהם של גדולי החסידות. אך עם הזמן הן נעשו מורכבות יותר, מציגות מהלך שקושר כמה רעיונות לכדי מסכת רחבה, וניכר בהן באופן מיוחד מקומם של הביאור השכלי היסודי והשימוש במשלים לצורך זה.

בשונה מ"התניא", שנכתב כולו על ידי ר' שניאור זלמן, דרשותיו נשארו בגדר 'תורה שבעל פה'. הן נאמרו בשבתות ובמועדים, חלקן בפני קהל רחב וחלקן בפני בני משפחה ויחידי סגולה, ונכתבו על ידי כמה מהשומעים. המאמרים שב"תורה אור" נכתבו בדרך כלל על ידי אחיו של ר' שניאור זלמן, ר' יהודה לייב מינוביץ', ורובם חזרו אליו להגהה, כפי שמעיד שער הספר.⁸ על מלאכת העריכה חתום נכד המחבר, ר' מנחם מענדל, שהיה האדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד ונודע בכינויו "הצמח צדק". העריכה כללה גם בחירה של המאמרים וסידורם, גם ליטוש השפה והנוסח וגם הוספת מראי מקומות והפניות פנימיות. הצמח צדק העיד על עצמו שהקדיש שלושים ושתיים אלף שעות לעבודה זו במשך שלושים שנה, לפני שניגש להדפסת הספר.⁹

הספרים "תורה אור" ו"ליקוטי תורה" נחשבים לספרי יסוד של חסידות חב"ד, אחרי "התניא", והם יצאו במהדורות רבות במשך השנים. הרבי מליובאוויטש כינה את

6. "תורה אור" נדפס לראשונה בשנת תקצ"ז בעיר קופוסט, ו"ליקוטי תורה" בז'טומיר בשנת תר"ח. ראה מכתב אדמו"ר הרי"צ שנדפס בחלק ההוספות לשני הספרים.

7. אדמו"ר הרי"צ מגדיר ארבעה שלבים כאלה, שנקראו "דרכים", "אגרות", "תורות" ו"כתבים" (לוח היום יום ט"ו סיוון). לביאור העניין, ראה בקטע המאמר של הרב אבן-ישראל שמובא להלן.

8. החל מהמהדורה השנייה הובא בסוף הספר לקט דרשות נוספות שנכתבו על ידי בנו של המחבר, האדמו"ר האמצעי ר' דובער.

9. ראה לוח היום יום ח' אלול.

המאמרים שבהם "הפרשה החסידית"¹⁰ ועד היום רבים נוהגים ללמוד אותם כסדרם מדי שבוע.

ג. ביאורי הרב עדין אבן-ישראל

קשר מיוחד היה לרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ עם דמותו של ר' שניאור זלמן מליאדי. עוד לפני שמלאו לו עשרים, כשהוא עושה את צעדיו הראשונים בעולמה של תורה, למד את ספריו של מייסד חסידות חב"ד אצל הרב נחום שמריה ששונקין בירושלים. מדי שנה נהג הרב אבן-ישראל לערוך התוועדות לציון יום הולדתו של ר' שניאור זלמן, יום צאתו מן המאסר ויום פטירתו.¹¹ הוא כתב את הערכים על ר' שניאור זלמן באנציקלופדיה העברית ובאנציקלופדיה יודאיקה, אך מעל לכול – הוא לימד את כתביו מעל במות שונות במשך עשרות שנים.

משנת תש"ך לערך עד שנת תשע"ז לימד הרב אבן-ישראל שיעור שבועי ב"חוגי חן למשנת חב"ד". בראשיתו, היה זה פורום שכלל מנהיגים ואנשי רוח בולטים בחברה הישראלית, והרב הצעיר כבש את ליבם בסגנון המודרני ובאופן הרלבנטי בהם הסביר את הרעיונות החב"דיים. אחד המשתתפים היה זלמן שז"ר, לימים נשיא מדינת ישראל, וביוזמתו הוציאה הקבוצה ספר מאמרים על דמותו של ר' שניאור זלמן מליאדי לרגל מאה וחמישים שנה לפטירתו. הרב אבן-ישראל שימש כעורך הקובץ, שנקרא "ספר הקן"¹² ואף כתב בו שני מאמרים. אחד מהם עוסק בתהליך ההתפתחות שעברה תורת ר' שניאור זלמן, וחלקים מתוכו מובאים להלן. ככוונה תחילה, ובעידודו של הרבי מליובאוויטש, לא נכתב הספר בסגנון פנים-חסידי, אלא פנה לקהל הישראלי המשכיל באשר הוא.

במשך שנים רבות הקדיש הרב את שיעורו השבועי ב"חוגי חן" למאמרי "תורה אור" ו"ליקוטי תורה", והספר שלפניכם הוא תוצר של השיעורים הללו.

דרכו של הרב בביאורי החסידות הייתה אופיינית הן בסגנונה והן בתוכנה. הוא נהג לקרוא את לשון המאמר במבטא הדיבור הרגיל ולא בהברה החסידית, ונמנע משימוש בביטויים מקוצרים השגורים בפי 'יודעי ח"ן'. דיבורו היה מונוטוני ומיושב למראית עין, ובה בשעה ערני ומלא חיוניות. הוא ניתח את הנושאים לפרטיהם באופן אינטלקטואלי, ירד לעומקם והרחיב את יריעת ההסבר על ידי דוגמאות ומשלים מעולם ומלואו, אך לא פעם בקעה את המילים המדודות נימה של התרגשות פנימית ושל סערת נפש.

בדרך כלל, לא נהג הרב לקרוא פסקה במלואה במאמר ואחריה להציע את הסבריו. ביאורו היה משולב בין המילים, כשהוא מוסיף מילות קישור והבהרה ושומר על רצף הקריאה. יחד עם זאת, לימוד החסידות היה עבורו בבחינת "זאת התורה – אדם"; הוא

10. ראה למשל ספר השיחות תשמ"ט חלק א עמ' 41 בהערה ועוד.

11. י"ח באלול, י"ט בכסלו ו-כ"ד בטבת, בהתאמה.

12. יצא לאור בהוצאת קרית ספר בשנת תשכ"ט.

חיפש נקודות מגע של המאמר בנפש האדם ובבעיותיה ולא תמיד עסק במבנה הרעיוני כשלעצמו. בעגה החב"דית, הוא נטה בשיעוריו באופן מובהק ל'עבודה' יותר מאשר ל'השכלה'. הנטייה הזו ניכרת מצד אחד בתוספת ומצד שני בגירעון. כאשר הרב סבר שנקודה כלשהי היא בעלת חשיבות מיוחדת לשומעים – הוא הוסיף והפליג בהסבריו, וכאשר נתקל בעניינים שלדעתו היו רחוקים מעולמם – לא פעם קיצר ואפילו דילג. בדומה למודל ה'בינוני' של ה"תניא", הרב תמיד העלה על נס את האדם המתמודד עם אתגרי החיים, נאבק עם נפשו ומחפש את דרכו, כשהוא נתון במתח מתמיד בין 'צוא' ו'שוב' ובין עלייה לירידה. משום כך, ביאוריו של הרב מתאפיינים מצד אחד בהסבר מדוקדק של מילות המאמר, ומצד שני בשאיפה להפוך אותן ל'דברי אלוקים חיים' הבוחרים אצל הדובר ומעוררים את השומע.

מכיוון שדרכו של הרב הייתה להשתמש תמיד ב'בלשון בני אדם', גם כשעסק בסוגיות סבוכות ועמוקות, נוצר לעיתים הרושם שביאוריו נועדו רק להפצת המעיינות 'חוצה', ולא היא. גם הבקיא והרגיל יפיק מהם תועלת מרובה, באשר הם מקרבים את ההשגה האלוקית ומסייעים לה להיקלט בכלי השכל. והרי ידוע, שעיקר עניינה של תורת חסידות חב"ד הוא הלבשת העניינים האלוקיים בשכל האנושי, ומעלות רבות לעבודה זו.¹³

בקטע המאמר שלהלן, מסביר הרב אבן-ישראל שהשימוש במשלים קיבל גוון מיוחד בעולם החסידי, ותפקיד עיקרי בחסידות חב"ד בפרט. החסידות בכללה המשיכה את מסורת הקבלה, ולמעשה גם את המסורת המדרשית, בהצגת משלים מכל תחומי החיים. גדולי החסידות שמו דגש על משלים מנפש האדם דווקא, וכך קירבו את מושגי הקבלה לחוויה האנושית המוכרת לכול. מגמה זו המשיכה בתורת חב"ד, כשר' שניאור זלמן וממשיכי דרכו העמיקו במבנה הפנימי של הנפש ובאופני הגילוי שלה כדי לבאר

13. באחד ממאמריו (ד"ה פזר נתן תרצ"ב), מונה אדמו"ר הרי"צ שלושה יתרונות לעבודה זו, וזו לשונו (ההדגשות אינן במקור):

הנפש האלוקית והנפש הבהמית הם הפכים זה מזה, ומכל מקום אנו רואים דבר פלא שיש חבור וקשור דהנפש האלוקית עם הנפש הבהמית, והיינו דהנפש האלוקית בהתלבשותו בגוף ונפש הבהמית, הרי ישיב וישיג הנפש האלוקית את [ה]אלקות בהלבשה בשכל דנפש הטבעית, והוא מה שיכול לקרב כל דבר השגה אלקית בכל פרט ופרט להבינו במשלים ודמיונות בדברים גשמיים, ואז... ישיג הנפש האלוקית את אלקות במוחש על ידי הדברים הגשמיים...

ועוד זאת, דעל ידי המשלים ודמיונות **יבין וישיג הנפש הבהמית גם כן את אלקות**, שהרי המשלים הם דברים גשמיים, ועל ידי המשל בא אל הנמשל להשיג את הענין האלקי, נמצא... דבהתלבשות שכל דנפש האלוקית בשכל דהנפש הבהמית, הנה נעשה הבידור דשכל דנפש הבהמית, מה שמשיג אלקות ומתאחד ונכלל בהשכל דנפש האלוקית. וכן על ידי זה **מברר ומזכך הנפש האלוקית את חלקו בעולם**, והיינו הדברים הגשמיים אשר על ידם משיג אלקות, הרי הוא רואה בהם ענין האלקי, והיינו מה שרואה פרטי הנמשל בהמשל ואיך שהם דבר אחד ממש, ואז אין הגשמי מעלים ומסתיר עליו, אדרבה, שעל ידי זה רואה אלקות בגלוי ובמוחש ממש. וזהו שהנפש האלוקית על ידי התלבשותו בנפש הבהמית הרי הוא מאיר ומזכך את הנפש הבהמית ואת חלקו בעולם.

עניינים עמוקים בתפיסת האלוקות. אלא שר' שניאור זלמן הוסיף לעשות שימוש רב, מגוון ויצירתי גם במשלים מתוך העולם, כחלק משאיפתו לקלוט את מה שאינו ניתן להבנה באמצעות תבניות שכליות. חלק מהמשלים הוא יצר בעצמו, כמו הסיפור על האבן מכתר המלך שנשחקת כתרופה למחלת בנו,¹⁴ או כמו המשל המפורסם על המלך שיוצא לשדה בימי אלול¹⁵. חלק מהם היו פירוט והרחבה של דימויים שכבר נאמרו לפניו, כמו ביטול זיו השמש בשמש¹⁶, וחלק נלקחו ממצייאות החיים שראה סביבו, כמו משל המנוף שנועד להמחיש את יתרון האדם על פני הבהמה.¹⁷

הרב אבן-ישראל המשיך בביאוריו את דרכו של ר' שניאור זלמן. לא זו בלבד שהסביר את הרעיונות באופן בהיר המתיישב על דעתם וליבם של אנשים כערכנו, אלא שהרבה בדימויים ומשלים שנלקחו מן המציאות העכשווית ונאמרו בלשון עכשווית. נפש האדם עדיין שימשה לו מודל לאלוקות, אך באופן מקורי שלא היה לפניו, וכך הוא אומר לדוגמא: "על דרך הפסיכולוגיה אפשר לומר ששבירת הכלים היא טראומה, והתוצאה שלה היא אמנזיה, שכחה".¹⁸ בנוסף, ביאוריו על כוחות הנפש והמבנה שלה ינקו מתופעות מודרניות, כמו מכשור טכנולוגי וכיצא בזה. את המושגים 'אור פנימי' ו'אור מקיף' הסביר פעם באמצעות ההבדל בין לימוד בבית ספר להשפעת הרחוב על האדם, ואת בחינת 'בכל מאודך' המחיש על ידי המושג המתמטי 'שואף לאינסוף'.¹⁹

לאמיתו של דבר, ביאורי החסידות של הרב אבן-ישראל אינם רק פירוש אלא גם תרגום. הם מתרגמים את עולם הרעיונות של החסידות ואת דרך העבודה החסידית אל שפת המחשבה ואל מבנה הנפש של אדם בן זמננו, ובכך פותחים הביאורים הללו פתח ממשי עבור כל המעוניין להיכנס ולצעוד בדרך שאותה סללו אבות החסידות.

ד. מאפייני המהדורה

המאמרים במהדורה זו מנוקדים ומפוסקים. מערכת "חסידות בהירה" העמידה לרשותנו את הטקסט המנוקד פרי עמלם, ועל כך תודתנו נתונה להם. יחד עם זאת הניקוד הסופי וסימני הפיסוק הם על אחריותנו בלבד.²⁰ פתחנו את כל ראשי התיבות והקיצורים, גם כאלה השגורים על פיהם של לומדי חסידות בצורתם המקוצרת.²¹ מלבד זאת לשונו

14. ראה ליקוטי שיחות ל עמ' 170.

15. ליקוטי תורה ראה לב,א.

16. שער הייחוד והאמונה ג ועוד.

17. תורה אור ד,א.

18. מתוך המאמר לפרשת נח.

19. על החשיבות והצורך במציאת משלים מן העולם ולא רק מן הנפש כתב הרב בצעירותו מאמר שכותרתו "תורה, עולם ואדם". המאמר פורסם בירחון "רשפים" בשנת תשט"ז.

20. מכיוון שביאור הרב משלב בתוך הטקסט של המאמר מילות הבהרה, ייתכן חוסר התאמה בניקוד הטקסט ופיסוקו בין המופיע בביאור לבין המקור.

21. כך, למשל, נכתב כאן 'שם הויה' ולא 'שם הוי', ו'בי'ע' נכתב 'בריאה יצירה עשיה'.

של המחבר נשמרה כדיוקה, גם כאשר היא שונה מן הצורה הדקדוקית המקובלת. בנוסח הנדפס ב"תורה אור" חולקו המאמרים למקטעים ארוכים אך לא לפסקאות, ובמהדורה זו מתחילה פסקה חדשה בראשית כל עניין על מנת להקל על הלומד.

ביאורי הרב נערכו מתוך הקלטות של שיעורים שנמסרו במשך השנים. בניסיון להעביר 'תורה שבעל פה' ל'תורה שבכתב', השתדלנו לשמר את החיות, את הסגנון ואת שטף הדברים, ויחד עם זאת להציע אותם באופן המתאים לספר מודפס.²² לכן לא הארכנו במקום שהרב קיצר ולא קיצרנו במקום שהאריך.

מלבד הביאור הרציף מכילה מהדורה זו כמה תוספות המסייעות ללימוד. בראשית כל מאמר מובאת פסקת פתיחה שמטרתה לשמש כרקע לעיקרי הרעיונות שיוצגו בו, ובסופו מופיעה תמצית תוכן הדברים. לאורך המאמר נוספו כותרות משנה שנועדו להקל את ההתמצאות ברצף העניינים.²³ בכל מקום שבו מופיע ציטוט ללא מראה מקום, או מראה מקום ללא ציטוט, הן בגוף המאמר והן בביאור הרב, השתדלנו להביא לו מקור לפי עניות דעתנו בהערות השוליים.²⁴ לכל ההפניות לספרות חז"ל ולראשונים, לכתבי הקבלה ולתורת החסידות יש להתייחס כציונים בדרך אפשר בלבד. בסוף הספר הובא מפתח עניינים מפורט, שנועד לסייע ללומדים באיתור נושאים, ביטויים ואף ציטוטים מרכזיים שהופיעו במאמר או התבארו בביאור.

ה. תוכן הכרך הנוכחי

הכרך הנוכחי מכיל מאמרים נבחרים לפרשות ספר בראשית. לצער הלב ולמרות כל המאמצים, לא הצלחנו לאתר שיעורים של הרב לכל פרשה, ולכן נפקד מקומן של פרשות "תולדות" ו"ויגש". לכל יתר הפרשות מובא מאמר אחד, למעט פרשת "לך לך", שבה מופיעים שני מאמרים קצרים כאחד.

לקט המאמרים שלפנינו הוא מקצת שבמקצת מן העושר הגדול של מאמרי ר' שניאור זלמן לספר בראשית. אף על פי כן, יש בו מאפיינים ייחודיים ומתבארים בו כמה ממושגי היסוד העיקריים בתורת החסידות. מאפיין בולט שחוזר ומופיע בכמה מאמרים הוא הצגת דמויות התנ"ך כמהויות רוחניות השייכות לתבנית העולמות כולם ולעבודת האדם הפרטי. נח, אברהם ושרה, יעקב ועשו, רחל ולאה מייצגים מדרגות אלוקיות או כוחות בנפש, וסיפוריהם מקבלים משמעויות החורגות מגבולות הזמן והמקום. כמו כן, היחס המורכב בין עולם התוהו ועולם התיקון בא לידי ביטוי בכמה הקשרים במאמרי הכרך הנוכחי. כדרכה של החסידות, שהיא "תורת האדם", יש בו עיסוק בהווה האנושית לצדדיה השונים; בעניינים ארציים כמו אכילה ופרנסה

22. לשם הנוחות, ר' שניאור זלמן איננו נזכר בביאור בשמו, ולא בכינוי החב"די המקובל "אדמו"ר הזקן", אלא כ"בעל התניא".

23. כותרות אלו נמצאות גם בתוכן העניינים המפורט וניתן לסקור אותן שם בסקירה אחת.

24. גם במעט המקומות שבהם הובאו במאמר בסוגריים מראי מקום לפסוקים או לדברי חז"ל, הורדנו אותם להערות השוליים.

ובדילמות פילוסופיות כמו ידיעה והשגחה; בהתעוררות הרגש ובמסגרות העשייה הפורמליות; ברצון לגלות, להוליד ולהשפיע ובחובה להגביל ולהסתר; ביסודות שעליהם הושתתה הבריאה ובחזון אחרית הימים.

המאמר ל**פרשת בראשית**, דיבור המתחיל "השמים כסאי", עוסק במהותם ופעולתם של רכיבי היסוד של עבודת ה': תורה, מצוות ותפילה.

נושא המאמר ל**פרשת נח**, דיבור המתחיל "מים רבים", הוא טרדות הפרנסה ותפילתם של בעלי עסקים.

ב**פרשת לך לך** מובאים כאמור שני מאמרים, דיבור המתחיל "אנכי מגן לך" ודיבור המתחיל "שרי אשתך", המציגים את דמויותיהם של אברהם ושרה כמהויות כלליות המופיעות בעולם.

דיבור המתחיל "ארדה נא" שב**פרשת וירא** הוא מאמר מעמיק, המנתח באופן מעמיק ויסודי את רעיון ההשגחה הפרטית ואת מושג הידיעה האלוקית.

ב**פרשת חיי שרה**, מאמר דיבור המתחיל "יגלה לך טעמי" עוסק בעבודת האכילה בכלל ובאכילת השבת בפרט.

המאמר ל**פרשת ויצא** הוא דיבור המתחיל "וללבן שתי בנות", בו מתוארות רחל ולאה כעולם הדיבור ועולם המחשבה, ומתוך כך מתבאר יחסו של יעקב לנשותיו.

בדיבור המתחיל "וישלח יעקב" ב**פרשת וישלח** מבואר כיצד יעקב ועשיו מבטאים את עולם התיקון ועולם התוהו, ובעל התניא דן בנפילה של התוהו ובדרכי התיקון וההעלאה שלו.

מבין מאמרי **פרשת וישב** נבחר המאמר "כה אמר ה'... ונתתי לך מהלכים", העוסק ביחס בין המלאכים לבני האדם, ובהשלכותיו על עבודת האדם.

נושא המאמר ל**פרשת מקץ**, דיבור המתחיל "כי עמך מקור חיים", הוא האופנים בהם נמשך אור אין סוף לעולם ולישראל.

ובמאמר דיבור המתחיל "אסרי לגפן עירה" שב**פרשת ויחי** מסמל היין את אהבת ה', ומוסבר ההבדל בין קיום המצוות בזמן הגלות לקיומן בימות המשיח.

ספר זה הוא כרך ראשון מסדרה בת שישה כרכים שעתידה לראות אור בשנים הקרובות בעזרת ה'. זהו נדבך נוסף בפתיחת אוצרות חסידות חב"ד לקהל רחב, בשפה עכשווית, בהירה ונגישה, ולוואי שיתקבלו הדברים על דעת לומדים חדשים גם ישנים, יעוררו את הלבבות ויעודדו את המעשים. יהי רצון שיהיה ספר זה לעילוי נשמתו של הרב עדין אבן-ישראל שזכה וזיכה את הרבים, ושנזכה להוסיף בהפצת המעיינות חוצה.

מאיר קליין

מרחשוון תשפ"ד

בראשית

מאמר דיבור המתחיל "השמים כסאי"

תורה אור א,א-א,ג

בפרשת בראשית מתוארות בריאת השמיים והארץ וימיה הראשונים של האנושות. כשם שבאדם יש ראש ורגליים, כך בעולם יש שמיים וארץ המסמלים מהויות עליונות ותחתונות התלויות זו בזו ומשפיעות זו על זו. המאמר שלפנינו מבוסס על הפסוק "השמים כסאי והארץ הדום רגלי, אי זה בית אשר תבנו לי", והוא עוסק בתבנית הכוללת של ההתקשרות עם הקב"ה. התבנית הזו בנויה על תנועות של עלייה ושל ירידה, ומעל ומעבר להן נמצא האין סוף הבלתי מוגבל, שאין כל דרך להתייחס אליו לא על ידי השגה ולא על ידי פעולה כלשהי.

השמים כסאי

"הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּוֶם רַגְלֵי אִי זֶה בַּיִת" וגו'. לְהַבִּין אִיךָ שְׂיִיד עָלָיו יִתְבָּרַךְ לֹמַר 'כְּסָאֵי' וְ'הַדָּוֶם רַגְלֵי'? שֶׁהָרִי אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף וְאֵינוֹ בְּגֵדֵר מְקוֹם, וְכִמוֹ שְׂפָתוֹב "הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי", שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ.

אִיךָ לְהַבִּין הָעֲנָן, כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מִן הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דְּבַרְתִּי" וגו'. דְּהֵינּוּ שֶׁהִיא בְּחִינַת שָׁמַיִם, כִּי 'שָׁמַיִם' – 'אֵשׁ' וְ'מַיִם', וְכֵן גְּבִי הַתּוֹרָה

מֵאמַר זֶה נִפְתַּח, כְּדַרְכֵּם שֶׁל מֵאמְרֵי חֲסִידוֹת, בַּהֲבֵאת פְּסוּק מִן הַמְּקוֹרוֹת, וְאַחֲרָיו שְׂאֵלָה. **"הַשָּׁמַיִם כְּסָאֵי וְהָאָרֶץ הַדָּוֶם רַגְלֵי אִי זֶה בַּיִת** אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאִיזָה מְקוֹם מִנּוּחֲתִי" וגו'.¹ לְהַבִּין, אִיךָ שְׂיִיד עָלָיו יִתְבָּרַךְ לֹמַר 'כְּסָאֵי' וְ'הַדָּוֶם רַגְלֵי'? שֶׁהָרִי אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוֹף. כִּי־סָא וְהַדָּוֶם שְׂיִיכִים לְאָדָם שִׂישׁ לוֹ גּוֹף וְאִפְשֵׁר לְהוֹשִׁיב אוֹתוֹ עַל כִּסֵּא, אִךְ הַקַּב"ה אֵינְנוֹ שְׂיִיד לְמוֹשָׁגִים אֵלָה. וְיִתְרָה מִזּוּ, גַּם אֵינוֹ בְּגֵדֵר מְקוֹם. אִפִּילוֹ אִם נִפְשִׁיט אֶת הַכִּסֵּא וְהַדָּוֶם מִמְשַׁמְעוֹתֵם הַגְּשֵׁמִית וְנִפְרַשׁ אוֹתָם כְּמוֹשָׁגִים מוֹשָׁאֵלִים, הֵם עֲדִיין בִּיטוּיִים שְׂמַתִּיחֲסִים לְבַחֲינָה כְּלִשְׁהִי שֶׁל מְקוֹם. כֹּל סוֹג שֶׁל הַגְּדֵרָה כְּזוֹ אֵינוֹ שְׂיִיד לְגַבֵּי הַקַּב"ה, וְכִמוֹ שְׂפָתוֹב **"הִנֵּה מְקוֹם אֲתִי"**,² וְפִירְשׁוּ זֹאת חֲז"ל **"שֶׁהוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ"**.³ הַקַּב"ה אֹמֵר לְמִשְׁהָ: הַמְּקוֹם הוּא אִתִּי אֲבָל אֵנִי אֵינוֹ נִמְצָא בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַקַּב"ה אֵינוֹ נִמְצָא בְּמְקוֹם כְּלִשְׁהוֹ, אֲלָא הַמְּקוֹם נִמְצָא בּוֹ כְּבִיכּוֹל. גְּדֵרֵי הַמְּקוֹם הֵם אַחַת מִן הַבְּרִיאוֹת שֶׁל הַקַּב"ה, וְשׁוֹם תְּפִיסָה בְּתוֹךְ גְּדֵרִים אֵלָה אֵינְנָה שְׂיִיכַת אֵלָיו.

שמיים – המשכת התורה

אִיךָ לְהַבִּין הָעֲנָן, כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מִן הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דְּבַרְתִּי עִמָּכֶם" וגו'.⁴ בְּדֶרֶךְ כֹּלֵל מִפְּרִשִׁים שֶׁהַתּוֹרָה יֵרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, אֲבָל כֹּאן נִיתֵן הַסִּבֵּר

1. ישעיה סו,א.

2. שמות לג,כא.

3. בראשית רבה סח,ט.

4. שמות כ,יח.

כְּתִיב "מִיְמֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְהִנֵּה כְּתִיב "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" – 'אֹתָם' כְּתִיב, שְׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה. וְכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים בְּבִרְכַּת "אֶהְיֶה עִוְלָם אֶהְבֶּתְנוּ" כו', "לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיִים" – תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ וְאַחַר כֵּן לְקַיְימָהּ.

אחר: דְּהֵינּוּ שֶׁהִיא עֲצֻמָּה בְּחִינַת שְׁמַיִם. המושג של תורה שניתנה מן השמיים קיים בכל מיני אמונות. אחד הדברים המייחדים את האמונה שלנו הוא שאנו מאמינים שהתורה היא בעצמה שמיים. השמיים אינם הכתובת שממנה באה התורה, אלא הם ביטוי למהותה. התורה היא חתיכת שמיים כביכול שירדה למטה. כִּי 'שְׁמַיִם' הם 'אֵשׁ ו'מִים'. המהות שנקראת 'שמים' היא מהות מורכבת של אש ומים, חסד וגבורה בהוויה אחת. וְכֵן גַּבִּי הַתּוֹרָה כְּתִיב "מִיְמֵינוּ אֵשׁ דָּת לָמוֹ",⁵ שהוא צירוף של ימין ושמאל. המים הם בחינת החסד וצד הימין, והאש היא בחינת הגבורה וצד השמאל. כשם שיש בתורה צד שמכונה 'אש דת', כך יש כנגדו צד שאותו ביטאו חז"ל בדרשה "אין מים אלא תורה".⁶

וְהִנֵּה כְּתִיב "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם",⁷ ודייקו בזה: 'אֹתָם' כְּתִיב.⁸ המילה מופיעה בכתיב חסר, וניתן להבין אותה לא כ'אותם' אלא כ'אתם'. 'לעשות את החוק', לפי זה, אין פירושו שאדם ממלא את הציווי ומקיים את ההוראה, אלא שהוא יוצר את החוק. אם כן, כוונת הביטוי 'ועשיתם אותם' היא שְׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה. לאמיתו של דבר, לעצם הפירוש אין זה משנה אם כתוב 'אותם' או 'אתם', אך הדיוק מדגיש את הנקודה היסודית. וְכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים בְּבִרְכַּת "אֶהְיֶה עִוְלָם אֶהְבֶּתְנוּ" כו', הנאמרת בתפילת שחרית: שנזכה "לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיִים" את כל דברי תלמוד תורתך", ומדייק בעל התניא: תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ וְאַחַר כֵּן לְקַיְימָהּ. קודם צריך 'לעשות' ולבנות את התורה, ורק אחר כך אפשר לקיים אותה.

כאשר אדם מקיים ציווי, הוא תמיד מציית למה שנמצא מחוצה לו. במצב כזה, הוא למעשה רק כלי שרת הממלא פקודות. מבחינת האדם, התורה האובייקטיבית העומדת לעצמה, אינה אלא הפשטה גמורה. אין לו כל קשר עימה והיא איננה קיימת עבורו. אפשר לחשוב על קיומן העצמי של אידאות שונות כמו זמן, מקום, משולש או משוואה ריבועית. לכל אלה אין שום ממשות לגבי האדם כל עוד הוא לא יצר אותן בתוך תפיסתו. בדומה לכך, גם אל התורה אין אדם יכול להתייחס לפני שיצר אותה כתורתו שלו.

5. דברים לג,ב.
6. בבא קמא פב,א.
7. ויקרא כח,ז.
8. זוהר חלק ג קיג,א.

וְהֵינּוּ עַל יְדֵי "אָב הַרְחֵמֶן רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלַבְנוּ בִּינָה", שְׁמִבְחִינַת רַחֲמִים עָלֵינוּ נִמְשָׁךְ בִּינָה וְהַתְּבוּנָנוֹת בְּלֵב לְהִיּוֹת בָּהּ וְעַל יְדֵי עֲשִׂיית וְהַתְּהוּוֹת הַתּוֹרָה.

וְכִיצַד תִּהְיֶה הַתְּבוּנָנוֹת זוֹ? מְבוֹאֵר בְּקִרְיַאת שְׁמַע: 'שְׁמַע' – לְשׁוֹן הִבְנָה, וְהִבְנָה זוֹ הִיא בְּתִיבַת 'שְׁמַע' עֲצָמָה. כִּי 'שְׁמַע' – 'שֵׁם ע', פִּירוּשׁ כִּי עִי"ן רִבְתִּי הִיא בְּחִינַת 'לָךְ ה' הַגְּדוּלָה וְהַגְּבוּרָה" וְכוּ', ז' מְדוּת עָלְיוֹנוֹת שֶׁהֵם בְּחִינַת 'לָךְ', דְּהֵינּוּ שֶׁהֵם

יש עולמות דתיים שלמים שהתורה עבורם היא תורה 'של הסבתא'. זו מסורת מחייבת לכל היותר, אבל לא דבר שהאדם בוחר בו ורוצה בקיומו. אצל הקראים יש ביטוי מיוחד למסורות שאדם נאלץ לקבל בעל כורחו. הם התנגדו באופן עקרוני למסורת, אבל כיוון ששום טקסט איננו מוסבר מתוך עצמו, הם כינו את המסורות ההכרחיות הללו 'סבל הירושה'. עבור אנשים מסוימים כל התורה כולה אינה אלא סבל ירושה אחד גדול. הם קיבלו את יהדותם כמו שאדם מקבל מחלה גנטית; הוא סובל מן הירושה הזו כל ימיו, אבל עם כל רצונו, אין ביכולתו להיפטר ממנה. זהו ההבדל בין מתן תורה לקבלת התורה. בהר סיני נתן הקב"ה את התורה, ומאז היא נמצאת בחלל העולם. קבלת התורה, לעומת זאת, היא שלב נוסף שאיננו מתרחש באופן אוטומטי ובפסיביות. כדי לקבל את התורה יש לעשות אותה, ליצור אותה ולבנות בתוכנו מהות של תורה.

וְהֵינּוּ עַל יְדֵי מה שכתוב בהמשך אותה ברכה: "אָב הַרְחֵמֶן רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלַבְנוּ בִּינָה", שְׁמִבְחִינַת רַחֲמִים עָלֵינוּ נִמְשָׁךְ בִּינָה וְהַתְּבוּנָנוֹת בְּלֵב לְהִיּוֹת בָּהּ וְעַל יְדֵי עֲשִׂיית וְהַתְּהוּוֹת הַתּוֹרָה. יש עניין של חסד ורחמים עליונים, שהם בבחינת מתנה המאפשרת את רצון הלב להבין ואת יכולתו להשיג. 'ועשיתם אותם' הוא גם עשיית התורה על ידי הכלל, אבל כאן מדובר על האדם הפרטי. על ידי בינת הלב, יכול כל אדם לשמור ולעשות ולקיים את התורה באופן שלא תהיה דבר נפרד הניתן מבחוץ, אלא מהות אלוקית שהוא עצמו מבין אותה ורוצה בה.

וְכִיצַד תִּהְיֶה הַתְּבוּנָנוֹת זוֹ? מהי אותה התבוננות שעליה אנחנו מבקשים? עניינה מְבוֹאֵר בְּקִרְיַאת שְׁמַע, הנאמרת אחרי ברכת 'אהבת עולם': 'שְׁמַע' הוּא לְשׁוֹן הִבְנָה, ואם כן, המשמעות הפשוטה של 'שמע ישראל' היא: 'תבין'. בשפת האידיש יש הבדל בין 'הערן' שפירושו 'לשמע', לבין 'דער הערן' שפירושו לקלוט את השמיעה. אפשר לשמוע דבר ולא לקלוט אותו. לפי זה, 'שמע ישראל' איננו מתפרש כשמיעה או הקשבה בלבד, אלא במובן של קליטה והבנה.

וְהִבְנָה זוֹ הִיא בַעֲצֵם הַתְּבוּנָנוֹת בְּתִיבַת 'שְׁמַע' עֲצָמָה. ההתבוננות מתחילה כבר מהמילה הראשונה. כִּי הַמִּילָה 'שְׁמַע' מִתְחַלֶּקֶת ל-'שֵׁם ע'. בתורה כתוב 'שמע' עם ע' גדולה, ולכן אפשר לקרוא זאת כ'שם ע'. פִּירוּשׁ: כִּי עִי"ן רִבְתִּי, הֵעֵ' הַגְּדוּלָה, הִיא בְּחִינַת 'לָךְ ה' הַגְּדוּלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצּוּחַ וְהַהוֹדָה כִּי כָל בְּשֵׁמִים וְבֶאֱרָץ לָךְ ה'

בְּטָלִים אֵלָיו וְנִכְלָלִים בְּמִקּוֹרָן, שְׁעָדִיין אֵינָן בְּבַחֲיִנַת הַמְּשָׁכָה וְהַתְּפִשְׁטוֹת לְמִטָּה לְהִיּוֹת עוֹלָיִם בְּשֵׁם 'גְּדוּלָּה' ו'גְּבוּרָה' וְכוּ', וְאִזִּי נִקְרָא בְּשֵׁם 'ע' רַבְתִּי. וְהַמְּשָׁכָה שְׁנִמְשָׁךְ וּמִתְּפִשֵׁט לְמִטָּה הוּא רַק בְּחִינַת שֵׁם לְבַד, שֶׁהוּא הָאָרֶה בְּעֵלְמָא. וְכַמְּאָמֵר: "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד", שְׂאִין זֶה אֶלָּא מִבְּחִינַת שֵׁם וּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" כְּתִיב.

הממלכה והמתנשא לכל לראש" וכו',⁹ שהם ז' מדות עליונות. יש בתורה אותיות רגילות ששייכות לעולם מסוים, ויש אותיות גדולות שהן כביכול אותיות מסדר אחר שנכנסות לתוך הכתב הרגיל, והן שייכות לעולם גבוה יותר. ה־ע' הגדולה מבטאת את המידות העליונות, שכל אחת מהן כוללת בתוכה עשר ספירות, ולכן יש כאן שבעים בחינות – ע' בגימטריה. שֵׁהֶם בְּחִינַת 'לך', דְּהֵיִינוּ שֵׁהֶם בְּטָלִים אֵלָיו וְנִכְלָלִים בְּמִקּוֹרָן. המידות העליונות בטלות במקורן לגמרי ואין להן קיום עצמאי. שְׁעָדִיין אֵינָן בְּבַחֲיִנַת הַמְּשָׁכָה וְהַתְּפִשְׁטוֹת לְמִטָּה לְהִיּוֹת עוֹלָיִם בְּשֵׁם 'גְּדוּלָּה' ו'גְּבוּרָה' וְכוּ'. כל זמן שהמידות נמצאות במדרגה של 'לך', דהיינו אצל הקב"ה כביכול, אזי אין שם לא גדולה בפני עצמה ולא גבורה בפני עצמה. בדרגה של 'לך' נמצאים רק שורשי המידות, אבל לא המידות כפי שהן מופיעות למטה בעולמות. הגדולה, הגבורה ושאר הספירות יכולות להתבטא רק אחרי שהן מתרחקות מן המקור, וכאשר הן עדיין כלולות בו, אִזִּי נִקְרָא מצב זה בְּשֵׁם 'ע' רַבְתִּי.

וְהַמְּשָׁכָה מִן ה־ע' הגדולה שְׁנִמְשָׁךְ וּמִתְּפִשֵׁט לְמִטָּה, הוּא רַק בְּחִינַת שֵׁם לְבַד, שֶׁהוּא הָאָרֶה בְּעֵלְמָא. במציאות התחתונה לא מתגלה ה־ע' עצמה אלא רק השם וההארה שלה. היחס בין המידות למטה לבין מקורן הוא פחות מאשר צל. זהו שם בלבד של הדבר בעצמו. שם של דבר מנסה להגדיר את מהותו, אבל הוא לא כולל את הסובסטנציה שלו. כאשר הדברים עצמם נמצאים למעלה, ומה שרואים ומקבלים למטה הם רק שמותיהם, הרי זו הארה בעלמא. וְכַמְּאָמֵר "בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד",¹⁰ שְׂאִין זֶה אֶלָּא מִבְּחִינַת שֵׁם וּמִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. כל מה שיש בעולם הוא רק 'שם כבוד מלכותו' – השם של הכבוד של מלכותו. כִּי "מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים" כְּתִיב.¹¹ מלכותו של הקב"ה, שלטונו, הוויתו המתפשטת היא כל מה שאנחנו מכירים בעולם. ההגדרה הזו מעמידה יחס של ריחוק בין האדם לקב"ה. בעולם שלנו איננו יכולים לראות ולהשיג את המהות העליונה, וכל שאנו רואים הם הארות, השתקפויות ושמות. באמירה 'שמע', נדרש האדם להשיג שיש מה שנמצא מעבר להוויה ומעבר למציאות, מצידו האחר של הקיום.

9. דברי הימים א כט,יא.

10. נוסח התפילה. וראה משנה יומא ג,ח.

11. תהלים קמה,יג.

וְזֶהוּ עֲנִין בִּינָה, לְהִבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. פִּירוּשׁ: 'תּוֹךְ דְּבַר' נִקְרָא בְּחִינַת מְמַלָּא כֹּל עֲלָמִין, שְׁהִיא בְּחִינַת שָׁם, דְּהֵינּוּ בְּחִינַת זִיו וְהָאֲרָה הַנְּמֻשָּׁךְ תּוֹךְ עֲלָמִין, וְצָרִיד לְהִבִּין מְזָה שְׁאִינוּ אֵלָא זִיו כְּנִ"ל, שְׁהוּא יִתְבָּרַךְ הוּא הַסּוֹבֵב כֹּל עֲלָמִין, וְלִית מַחְשְׁבָה כּו', וְלֹא מְכַל מְדוּת אֱלִין כְּלָל.

ההתבוננות הזו היא האמצעי לבנות את התורה כדבר פנימי. השגה והבנה אמיתית של התורה דורשת השגה והבנה של הקב"ה. כאשר הקב"ה נתפש כמו האלילים הפגאניים, כאיש גדול בשמיים שהוא בדיוק כמוני רק יותר גדול, יותר יפה, יותר חזק ואולי גם יותר קפריזי – מה שיוצא מדמות כזו לא יכול להיות תורה. אלא שכדי לצאת ממגבלות התפיסה ולהשתחרר מן התארים השונים, דרושה התבוננות.

הבעיה העקרונית כאן, היא הנטייה לבנות את כל המציאות על בסיס הקיום המוחשי של האדם. כל זמן שזו אמת המידה, האדם נותר מוגבל, וכל מה שהוא יכול לחשוב עליו הוא רק השלכות קטנות של הקיום המוכר לו. במצב כזה, הוא למעשה אסור בתוך הכבלים של עצמו. אדם שכל מהות ההכרה שלו מבוססת על תמונת עולם כזו, גם האלוקים שלו הוא בריה קטנה, מהות גמדית שכלפיה לא יכולה להיות לא התקשרות ולא דבקות.

ההתבוננות מאפשרת לאדם להגיע אל מעבר לגבולות ההכרה הרגילים, ולהבין שהעולם הוא רק הארה של מהויות גבוהות יותר. וְזֶהוּ עֲנִין בִּינָה, שלפי ההגדרה של חז"ל¹² היא היכולת לְהִבִּין דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר. לביטוי הזה יש גם פִּירוּשׁ פנימי: 'תּוֹךְ דְּבַר' נִקְרָא בְּחִינַת מְמַלָּא כֹּל עֲלָמִין, שְׁהִיא בְּחִינַת שָׁם, דְּהֵינּוּ בְּחִינַת זִיו וְהָאֲרָה הַנְּמֻשָּׁךְ תּוֹךְ עֲלָמִין. 'תּוֹךְ דְּבַר' הוא האור האלוקי שנמצא בתוך מציאות העולמות ומאיר בה. ההשגה הבסיסית שאנחנו יכולים להשיג, היא של המהות שחדורה בתוך העולם. אלא שאין להסתפק בכך, וְצָרִיד לְהִבִּין מְזָה שְׁכַל מַה שֶׁנִּתְפַּס בְּשֶׁכַל אִינוּ אֵלָא זִיו כְּנִ"ל, הארה בעלמא מן המהות האמיתית, משום שְׁהוּא יִתְבָּרַךְ הוּא הַסּוֹבֵב כֹּל עֲלָמִין, במובן של היותו מעבר לעולמות, וְלִית מַחְשְׁבָה תְּפִיסָא בֵּיה כֹּל כּו'.¹³ התכלית היא להבין את הדבר בעצמו, שבדומה לנוסח הקאנטיאני איננו נגיש לי, מתוך ההשלכות וההתגלויות שלו. ההתבוננות היא הניסיון להגיע מההשגה של המופעים ושל הפרוייקציות, אל המהות עצמה. אדם מנסה לתפוס שכל מה שהוא רואה, חושב ומתייחס אליו, אינו אלא אופני התגלות של משהו בלתי נתפס שנמצא מעבר לכל הגדרה, וְאִילוּ הוּא עֲצֻמוּ לְאֹ מְכַל מְדוּת אֱלִין כְּלָל.¹⁴ הגדולה, הגבורה, התפארת וכל שאר המידות אינן אלא מופעים, שאינם מגדירים ואינם מגבילים את מהותו ועצמותו.

12. ראה חגיגה יד, א ועוד.

13. פתיחת אליהו.

14. שם.

וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לַהֲיוֹת "וְאֶהְבֶּתְ אֶת הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ" מִמָּשׁ, לְדַבְּקָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא מִמָּשׁ. כְּמוֹ שְׁפָתוֹב "מִי לִי בְשָׁמַיִם, וְעַמְּךָ לֹא חִפְצָתִי" וְגו', שְׂיִהְיֶה רַק חִפְצוֹ וְרִצּוֹנוֹ שְׂהוּיָה, אֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצֻמוֹ, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, שׁוֹרָה בְּקַרְבְּךָ. דְּהֵינּוּ שְׂיִהְיֶה גִלּוּי אֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצֻמוֹ עַל נִפְשׁוֹ.

אם מִיִּשְׁהוּ יוֹצֵא לַחֲפֵשׁ מִשְׁהוּ כְּמוֹ קוֹבִיָה חֲמֵשׁ מִימְדִית בַּעֲזֵרֵת רוֹבָה, חֲכָה אוֹ רֵשֶׁת דִּיִּגִים, כְּשֶׁהוּא מְכַרִּיז 'תַּפְסֵתִי' – אִפְשֵׁר לֹמֵר בּוֹוֹדָאוֹת שְׁלֹא מִשְׁנָה מָה הוּא תַּפְס, זֶה לֹא מָה שֶׁהוּא חִיפֵשׁ. בְּאוֹתוֹ אוֹפֵן, אִם אִדָּם אוֹמֵר שֶׁהוּא תַּפְס אֶת הַקֶּב"ה – יִהְיֶה מָה שִׂיִּהְיֶה, אֵין זֶה הַדְּבַר עֲצֻמוֹ. אֶת ה'דְּבַר' אֵין הָאָדָם יִכּוֹל לַהֲשִׁיג עַל יְדֵי הַתְּבוֹנָנוֹת, אֲךָ הוּא יִכּוֹל לִיצוֹר אֶת הַמֵּתַח לַקְּרָאוֹת וּלְחֹשׁ אֶת הַגַּעְגּוּעִים כְּלַפּוּיֹ. אֶחָד הַעֲנָפִים בְּמַתְמַטִּיקָה הוּא חֲשִׁבוֹן אֵינְפִינִיטִסִימָלִי, שֶׁהֵיִשׁוּמִים שְׁלוֹ מְסִיִיעִים לַפְתּוֹר גַּם בַּעֲיוֹת פְּשׁוּטוֹת וְגַם בַּעֲיוֹת מְסוֹבְכוֹת. הַתְּחוּם זֶה מְבוֹסֵס עַל בְּנִיָּה שֶׁל פּוֹנְקָצִיָה שֶׁמַּתְקַדְמֵת לַקְּרָאוֹת הָאֵין סוֹף, וְעַצֵּם הַשְּׂאִיפָה לֹאֵין סוֹף הִיא שְׁמַבִּיא לַפְתּוֹר. אֶת הָאֵין סוֹף עֲצֻמוֹ אֵי אִפְשֵׁר לַתְּפוּס, וְאִם נִצִּיב אוֹתוֹ בְּמִשׁוּוָּאָה הִיא תַּתְּאִפֵּס, וְאִף עַל פִּי כוֹ, הַעוֹבְדָה שֶׁהוּא נִמְצָא בַּקְּצָה הַמִּשׁוּוָּאָה וְהַמֵּתַח בֵּינּוּ לְבֵין הַמְּסַפְרִים שְׁבַתוֹכָה מְבִיאִים אוֹתָהּ לִידֵי פְתָרוֹן. בְּדוּמָה לַכֶּךָ, הַהֲשָׁגָה הָאֲנוּשִׁית הִיא נִיסִיוֹן לַתְּפִיסֵת הָאֵין סוֹף. בַּפּוֹעֵל, אֵינְנוּ תוֹפְסִים אוֹתוֹ וְאֵינְנוּ מְסוֹגְלִים לַתְּפוּס אוֹתוֹ, אֲבָל עַצֵּם הַהֲשָׁגָה שִׁישְׁנוּ אֵין סוֹף שְׁנִמְצָא אֵי שֵׁם יוֹצֵרֵת מַתַּח שְׁמוּלִיד הוּוּיָה חֲדָשָׁה וְהַתִּיחֲסוֹת חֲדָשָׁה.

וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ לַהֲיוֹת "וְאֶהְבֶּתְ אֶת הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ"¹⁵, אֱלוֹקִים שְׁלֶךְ מִמָּשׁ, לְדַבְּקָה בּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא מִמָּשׁ. וְכְמוֹ שְׁפָתוֹב "מִי לִי בְשָׁמַיִם וְעַמְּךָ לֹא חִפְצָתִי בְּאֵרֶץ" וְגו'.¹⁶ "מִי לִי בְשָׁמַיִם" פִּירוּשׁוֹ: מָה יֵשׁ לִי לַחֲפֵשׁ בְּשָׁמַיִם? אֵינְנִי מַחֲפֵשׁ שְׁמַיִם כְּשֵׁם שְׁאֵינְנִי מַחֲפֵשׁ אֶרֶץ, אֲלֹא אֶת הַקֶּב"ה בַּעֲצֻמוֹ. קוֹרָה שְׂאָדָם מַגִּיעַ לְבַחֲנִיָה כְּלִשְׁהִי שֶׁל 'שְׁמַיִם'. יֵשׁ אֲנָשִׁים שְׁמִכּוּחַ עֲבוּדָתָם בְּתוֹךְ נִפְשָׁם מַגִּיעִים לַהֲשָׁגוֹת גְּבוּהוֹת, וְיֵשׁ אֲנָשִׁים שְׁחוּוִים חוּוִיּוֹת עַל-חֹשִׁיוֹת. הַנְּקוּדָה הִיא, שְׁגַם אִם אָדָם מִשׁוּחַח עִם מְלֹאכִים שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּיּוֹם, גַּם אִם הוּא יוֹשֵׁב בְּשָׁמַיִם הַשְּׁמַיִם – עַדִּיין אֵין זֶה דְּבָקוֹת בְּאֵין סוֹף. הַדְּבָקוֹת זֶה נִמְצָאוֹת מַעַל וּמַעַבֵּר לְכָל הַשְּׁגָה שֶׁהִיא, וְעִנְיָנָה שְׂיִהְיֶה רַק חִפְצוֹ וְרִצּוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם שְׂהוּיָה, אֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצֻמוֹ, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, כְּלוֹמֵר שׁוֹרָה בְּקַרְבְּךָ, דְּהֵינּוּ שְׂיִהְיֶה גִלּוּי אֹר אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא עֲצֻמוֹ עַל נִפְשׁוֹ. אֵינְנִי מַתְּגַעֵגַע אַחֲרֵי כָל הַדְּבָרִים שְׁבְשָׁמַיִם וּבְאֶרֶץ. אֲנִי רוֹצֵה שְׂאוֹר אֵין סוֹף בַּעֲצֻמוֹ, בַּחֲנִיּוֹת הַהוּיָה שֶׁהוּא הַמוֹחֲלֵט וְהַבְּלָתִי מוֹשֵׁג, יִהְיֶה 'אֱלֹקֶיךָ', בְּכִינוּיֹ הַקְּנִיין, אֱלוֹקִים שְׁלִי. אֵי אִפְשֵׁר לַהֲגִיעַ לַכֶּךָ בְּגַדְרֵי שֶׁל הַשְּׁגָה, אֲבָל אָדָם יִכּוֹל לַפְחוֹת

15. דְּבָרִים ו,ה.

16. תְּהִלִּים עַגְכָּה.

וְהֵינּוּ עַל יְדֵי "בְּכָל לְבַבְךָ", שֶׁהוּא כְּמוֹ שְׁפָתוֹב "אִם יִשִּׁים אֱלֹוֹ לְבוֹ, רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֱלֹוֹ יֵאָסֵף", כִּי רוּחַ אֵיִתִי רוּחַ וְאִמְשִׁיד רוּחַ, שְׁעַל יְדֵי רוּחַ הָאָדָם הָעוֹלָה לְמַעְלָה שְׁ"יִשִּׁים אֱלֹוֹ", דִּהֵינּוּ שְׁלֵבָבוּ יְכַסֵּף לְדַבְּקָה בּוֹ יִתְבַּרְךָ וְלִהְיֶינּוּ בְּחֵינֵת גִּילּוֹי אֱלֹהוֹתוֹ יִתְבַּרְךָ עַל נַפְשׁוֹ וְתוֹךְ נַפְשׁוֹ, אֲזִי "רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ" מְבַחֲנֵת סוֹבֵב כָּל עֲלָמִין, "אֱלֹוֹ יֵאָסֵף" לְהֵיּוֹת מִתְאַסֵּף הַשְּׂרָאָתוֹ אֲצֻלוֹ בְּקָרֵב אִישׁ וְלֵב עֲמוֹק. וּמִזֶּה נִמְשָׁד

לרצות בזה ולהיות במצב שזו תשוקת הנפש היחידה שלו. אחת ההגדרות לעבודה זרה היא כל דבר, מלבד הקב"ה, שנעשה אובייקט של רצייה מוחלטת. חז"ל הגדירו שבין אם אדם שוחט לשם 'מיכאל השר הגדול' או לשם 'שלשול קטן', הרי הוא נחשב כזובח לעבודה זרה.¹⁷ פירושו של דבר, שאין זה משנה אם אני משתחוה לתולעת באדמה או למלאך, בשניהם אני מעמיד עניין כלשהו בתור תכלית הרצון שלי, וממילא מפסיק לרצות שה' יהיה 'אלקיך'.

אם כן, תמצית השאיפה צריכה להיות גילוי אור אין סוף בנפשו, וְהֵינּוּ עַל יְדֵי "בְּכָל לְבַבְךָ", שֶׁהוּא כְּמוֹ שְׁפָתוֹב "אִם יִשִּׁים אֱלֹוֹ לְבוֹ, רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֱלֹוֹ יֵאָסֵף".¹⁸ על ידי שימת הלב מצד האדם, הקב"ה יאסוף את רוחו ונשמתו אליו. כִּי רוּחַ אֵיִתִי רוּחַ וְאִמְשִׁיד רוּחַ,¹⁹ רוּחַ מְבִיאָה רוּחַ וּמוֹשַׁכְת רוּחַ, כְּלוּמָר, שְׁעַל יְדֵי רוּחַ הָאָדָם הָעוֹלָה לְמַעְלָה, שְׁ"יִשִּׁים אֱלֹוֹ", יִשִּׁים אֵת רוּחוֹ אֵל הַקֵּב"ה, דִּהֵינּוּ שְׁלֵבָבוּ יְכַסֵּף לְדַבְּקָה בּוֹ יִתְבַּרְךָ, וְלִהְיֶינּוּ בְּחֵינֵת גִּילּוֹי אֱלֹהוֹתוֹ יִתְבַּרְךָ עַל נַפְשׁוֹ וְתוֹךְ נַפְשׁוֹ, אֲזִי "רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ" שֶׁל הַקֵּב"ה כְּבִיכּוֹל, שֶׁהִיא הָאָרֶה מְבַחֲנֵת סוֹבֵב כָּל עֲלָמִין, "אֱלֹוֹ יֵאָסֵף" לְהֵיּוֹת מִתְאַסֵּף הַשְּׂרָאָתוֹ אֲצֻלוֹ, אֲצֵל הָאָדָם, בְּקָרֵב אִישׁ וְלֵב עֲמוֹק.²⁰ רוּחַ הָאָדָם הָעוֹלָה לְמַעְלָה מוֹשַׁכְת אֵלֶיהָ בַּחֲזָרָה אֵת הָאָרֶה הָאֱלוֹקִית, וְלִכֵּן אָדָם יִכּוֹל לְקַבֵּל אֵת הַשְּׂרָאָה רַק עַל יְדֵי שֶׁהוּא מוֹסֵר אֵת הַכּוֹל. רַק מִי שֶׁשִּׁים אֵת לְבָבוֹ יִכּוֹל לְקַבֵּל אֵת הַמֵּתָנָה שֶׁל מַעְלָה. הָעֵנִיין שֶׁל "בְּכָל לְבַבְךָ" הוּא שֶׁאָדָם מוֹסֵר אֵפִילוֹ אֵת גְּבוּלוֹת הַנִּתְיָנָה שֶׁלוֹ, וּמַגִּיעַ לְנִקּוּדַת הָאֵין סוֹף הַסּוֹבִיִּיקֵיִטִּבִּית. כֹּאדָם וְכֵהוּוִיָּה בַּתוֹךְ מַסְגֵּרַת הָעוֹלָם, אֵין בִּיכּוֹלָתוֹ לְהַגִּיעַ אֵל הָאֵין סוֹף הַמוֹחֵלֵט, אֲבָל הוּא יִכּוֹל לְצַאֵת מִתוֹךְ גְּבוּלוֹתָיו שֶׁלוֹ. יְצִיאָתוֹ אֵל מַחוּץ לְגְבוּל הִיא הַנִּקּוּדָה שֶׁבָּהּ הוּא נוֹגֵעַ, כֹּל כִּמָּה שֶׁהוּא יִכּוֹל, בָּאֵין סוֹף. כֹּאשֶׁר אָדָם יוֹצֵר אֵת הַמֵּתָח הַזֶּה וְנוֹתֵן אֵת כֹּל מֵה שִׁישׁ לוֹ וְעוֹד קֶצֶת – בָּאוֹתָהּ שְׁעָה הוּא גוֹרֵם לְהַמְשַׁכָּה שֶׁל הָאֵין סוֹף וְהַשְּׂרָאָתוֹ בַּתוֹךְ נַפְשׁוֹ.

17. חולין מ,א.

18. איוב לד,ד.

19. זוהר חלק ב קסב,ב.

20. ע"פ תהילים סד,ז. ראה תורה אור, הוספות למגילת אסתר קכא,ג.

להיות "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי", מי שאָנֹכִי, "מְצַוֶּה" כו'. שְׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גִּלְוֵי אֱלֹהוּתוֹ וְהַתְּהוּתוֹ הַתּוֹרָה בְּבַחֲנֵית שְׁמוֹם, אֵשׁ וּמִים.

כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה קְדָמָה אֶלְפִים שָׁנָה לְעוֹלָם. פִּירוּשׁ: 'עוֹלָם' נִקְרָא בְּחֵינֵת אֵשׁ וּמִים, וְהַתּוֹרָה גְּבָהָה מְעַלְתָּהּ מְאֹד, בְּבַחֲנֵית אֶלְפִים שָׁנָה שֶׁהֵם לְמַעַלָּה מְבַחֲנֵית עוֹלָם. וְכִדֵּי שֶׁתִּמְשָׁךְ לְבַחֲנֵית עוֹלָם, דְּהֵיִינוּ לְהֵיוֹת "מִיִּמִּינוּ אֵשׁ" כו', שֶׁהוּא רִמ"ח מְצוֹת עֲשֵׂה שְׁמִימִין וְשֶׁס"ה מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מְשֻׁמָּאל כו', הִנֵּה הַמְּשֻׁכָּה זֶה הִיא עַל יְדֵי אֲתַעְרוּתָא דְלִתְתָּא ב' וְאֶהְבֵּת... בְּכָל לְבַבְךָ", רוּחַ אֵיִתִּי רוּחַ וְאִמְשִׁךְ רוּחַ. וְעַל

וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ לְהֵיוֹת "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי", שֶׁפִּירוּשׁוֹ: מִי שֶׁאָנֹכִי, "מְצַוֶּה" כו'. הַחִילוּק בֵּין 'אֵנִי' וְ'אִנּוּכִי' עוֹמֵד עַל הַהֲתִיִּיחוּתוֹ אֶל הָאֲחֵר. 'אֵנִי' פִּירוּשׁוֹ בִּיחֹס לְאַחֵר, וְאִילוּ 'אִנּוּכִי' הוּא אֵנִי כְּשֶׁלְעֻצְמִי. הַבַּחֲנֵה שֶׁל 'אִנּוּכִי' מוֹלִידָה אֶת "הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה", דְּהֵיִינוּ שְׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גִּלְוֵי אֱלֹהוּתוֹ וְהַתְּהוּתוֹ הַתּוֹרָה בְּבַחֲנֵית שְׁמוֹם, אֵשׁ וּמִים. הַתְּפִיסָה הַבְּסִיסִית שֶׁל מֵהוּת הַתּוֹרָה הִיא בְּתוֹר הַגֶּשֶׁר שֶׁמִּקְשֵׁר בֵּין הַמְּצִיאוֹת לְבֵין הָאֵין סוּף. כְּדֵי שֶׁתִּיוּצֵר הַתּוֹרָה, כְּבִיכּוֹל, צִרִיךְ שְׁשֵׁנִי הַקְּטָבִים הַלּוֹ הֵיוּ קִיִּימִים בְּתוֹדַעָה שֶׁל הָאָדָם, וְרַק אִזּוּ יִכּוֹל לְהִיוּצֵר בִּינֵיהֶם הַקְּשֵׁר. רַק כְּאִשֶׁר הָאָדָם מִרְגִּישׁ אֶת הַצּוֹרֵךְ לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ הַבְּלִתִּי אֶפְשָׁרִית שֶׁמוֹבִילָה מִן הָאָדָם אֶל הָאֵין סוּף, מִקְבַּלַת הַתּוֹרָה מִשְׁמַעוֹת.

כִּי הִנֵּה אִמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהַתּוֹרָה קְדָמָה אֶלְפִים שָׁנָה לְעוֹלָם.²¹ כְּלוֹמֵר, הַתּוֹרָה הֵייתָה קִיִּימֵת לְפָנֵי הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁמֵהוּתָהּ הִיא מַעֲבֵר לְמְצִיאוֹת הָעוֹלָם. פִּירוּשׁ 'עוֹלָם' נִקְרָא בְּחֵינֵת אֵשׁ וּמִים. ה'עוֹלָם', בְּמוֹבֵן זֶה, הוּא מַעֲרַכַת שֶׁל כּוֹחוֹת וִיחֻסִים בְּכָל דְּרָגָה שֶׁהִיא. גַּם בְּדְרָגָה הַמוֹפְשֻׁטָה בִּיּוֹתֵר קִיִּימִים מִנְּגוֹנֵי הַמְּשֻׁכָּה וְהַדְּחִיָּה, הַרְצוּא וְהַשׁוֹב, הָאֵשׁ וְהַמִּים, שֶׁמִּגְדִּירִים אֶת הָעוֹלָם כְּעוֹלָם. וְהַתּוֹרָה גְּבָהָה מְעַלְתָּהּ מְאֹד, בְּבַחֲנֵית אֶלְפִים שָׁנָה שֶׁהֵם לְמַעַלָּה מְבַחֲנֵית עוֹלָם.

וְכִדֵּי שֶׁתִּמְשָׁךְ הַתּוֹרָה לְבַחֲנֵית עוֹלָם, כְּדֵי שֶׁהִיא תַעֲבֹר דֶּרֶךְ הַשְּׁמִיִים וְתִרְדֵּ אֶל הַמְּצִיאוֹת. דְּהֵיִינוּ לְהֵיוֹת "מִיִּמִּינוּ אֵשׁ דֵּת לְמוֹ",²² שֶׁהוּא כְּאִמּוֹר רִמ"ח מְצוֹת עֲשֵׂה שְׁמִימִין וְשֶׁס"ה מְצוֹת לֹא תַעֲשֶׂה מְשֻׁמָּאל כו', הִנֵּה הַמְּשֻׁכָּה זֶה הִיא עַל יְדֵי אֲתַעְרוּתָא דְלִתְתָּא ב' וְאֶהְבֵּת... בְּכָל לְבַבְךָ". כְּפִי שֶׁהוֹסֵבֵר, סִדֵּר הַפְּסוּקִים בְּקִרְיָאֵת שֶׁמֶע מִבְּטָא אֶת תְּהִלְיָהּ הַמְּשֻׁכָּה כּוֹלוֹ. עַל יְדֵי הַתְּעוֹרְרוֹת הָאֶהְבָּה בְּבַחֲנֵיהָ שֶׁל "בְּכָל לְבַבְךָ", רוּחַ אֵיִתִּי רוּחַ וְאִמְשִׁךְ רוּחַ, רוּחַ מְבִיָּאָה רוּחַ וּמוֹרִידָה רוּחַ. הַהַתְּעוֹרְרוֹת שֶׁל מֵטָה מוֹלִידָה הַשְּׂרָאָה וְהַשְּׁפַעָה שֶׁל מַעֲלָה. וְעַל יְדֵי זֶה בָּאִים לְבַחֲנֵיהָ שֶׁל "וְדַבַּרְתָּ בָּם",

21. ראה ויקרא רבה יט,א ועוד.

22. דברים לג,ב.

יְדִי זֶה 'וּדְבַרְתָּ בָּם', "וְדַבַּרְתָּ" לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה וְהַמְשָׁכָה, דְּהֵינּוּ לְהִיּוֹת הַמְשָׁכָת אֹר
 אֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה. וְזֶהוּ עֲנִין 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה', שְׁהַמְשָׁכָת הוּיָה לְהִיּוֹת
 הַתּוֹרָה צְרִיךְ לְהִיּוֹת הַמְשָׁכָה תְּחִלָּה לְבַחֲיַנַּת מֹשֶׁה, שְׁהוּא מְבַחֲיַנַּת "כִּי מִן הַמִּים
 מְשִׁיתִיהוּ".

"וּדְבַרְתָּ" הוּא לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה וְהַמְשָׁכָה. לְשׁוֹרֵשׁ דב"ר יש משמעויות שונות, וביניהן:
 להוביל ולמשוך. המילים 'דברה', 'מדבר' ו'דבר' (במשמעות של מנהיג) כולן
 קשורות למשמעות זו. דְּהֵינּוּ שֶׁהַכּוּוּנָה ב"דְּבַרְתָּ בָּם" הִיא לְהִיּוֹת הַמְשָׁכָת אֹר אֵין
 סוֹף בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה. כְּדִי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה רַק אוֹתִיּוֹת וּמִלִּים, צְרִיכִים לְמִשׁוֹךְ
 אֶת הַקֶּב"ה אֶל תּוֹכָה. הַמְשַׁכָּת אֹר אֵין סוֹף בְּתוֹרָה פִּירוּשָׁה שֶׁהַתּוֹרָה נֶעֱשֶׂית
 הַצִּינוּר, הַדְּרָךְ וְהַנְּתִיב שֶׁבּוּ הַהֲשָׂרָאָה שֶׁל הָאֵין סוֹף עוֹבֵרֶת אֶל תּוֹךְ הַמְצִיאוֹת.

וְזֶהוּ עֲנִין 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה', שְׁהַמְשָׁכָת הוּיָה לְהִיּוֹת הַתּוֹרָה הִיא תִּהְיֶה שְׁכָדִי
 שֶׁהוּא יִתְרַחֵשׁ צְרִיךְ לְהִיּוֹת הַמְשָׁכָה תְּחִלָּה לְבַחֲיַנַּת מֹשֶׁה, שְׁהוּא מְבַחֲיַנַּת "כִּי מִן
 הַמִּים מְשִׁיתִיהוּ".²³ מֹשֶׁה הוּא הוּוּיָה חֲדָשָׁה שְׁנוֹלְדֶת מִתּוֹךְ הַמִּים, שֶׁהֵם הַמַּהוּת
 הַרְאִשׁוֹנִית בִּיּוֹתֵר. הוּוּיָה כְּזוֹ יִכּוּלָה לְהִיּוֹת כְּלִי לְהַמְשַׁכָּת אֹר אֵין סוֹף בְּתוֹךְ הַתּוֹרָה.
 הַבַּעַל שֶׁם טוֹב אֹמֵר שֶׁמֵתֵן תּוֹרָה הוּא מְאֹרֵעַ בַּעַל קִיּוֹם נִצְחִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שֶׁנִּשְׁמַע
 בּוֹ "קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יִסַּף", וְתִרְגּוּמוֹ הוּא "וְלֹא פָסִיק".²⁴ מְבַחֲיַנָה זֶה, הַקֶּב"ה עֲדִיין מְדַבֵּר
 אֶת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, אֲלֵא שֶׁאֲנַחֲנוּ לֹא תִמִּיד שׁוֹמְעִים. עַל מִנַּת לְקִיּוֹם "וְדְבַרְתָּ בָּם",
 צְרִיךְ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מְחֻדָּשׁ כְּבִיכּוֹל בְּאוֹפֵן פִּרְטִי, עַל יְדֵי שְׁמִיעַת קוֹל ה' שֶׁמְדַבֵּר
 בְּתוֹרָה. בְּמוֹבֵן מִסּוּיָם, כְּדִי שֶׁהַתּוֹרָה תִּהְיֶה תּוֹרָה, אֲנִי צְרִיךְ לְהִיּוֹת מֹשֶׁה – אִישׁ
 שֶׁנֶּעֱשֶׂה כְּלִי לְתוֹרָה וּמְדַבֵּר אֶת הַדִּיבּוֹר הָאֱלוֹקִי. כְּתוּב בְּסִפְרִים שֶׁבְּכָל דּוֹר יש מְנַהִיג
 שֶׁהוּא בְּבַחֲיַנַּת מֹשֶׁה, וּבַהֲקִשְׁרִים מִסּוּיָמִים כֹּל תִּלְמִיד חֶכֶם נִקְרָא מֹשֶׁה.²⁵ כֹּאן הוֹלֵךְ
 בַּעַל הַתְּנִיָא צַעַד נוֹסֵף: כֹּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל צְרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, וּבְמוֹבֵן זֶה כֹּל
 אֶחָד הוּא גַם בַּחֲיַנַּת מֹשֶׁה.²⁶ קִבְּלַת הַתּוֹרָה שֶׁל כֹּל אָדָם בְּנוּיָה עַל כֵּךְ שֶׁהוּא יוֹצֵא
 כְּבִיכּוֹל מִתּוֹךְ הַמְצִיאוֹת הַמּוֹגְבֵּלֶת. אָדָם נִדְרֵשׁ לְחִיּוֹת בְּמִתַּח שְׁבִין הָעוֹלָם לְבִין הָאֵין
 סוֹף, לְרִצּוֹת לְצִאֵת מִן הָעוֹלָם וּיְחַד עִם זֹאת לְהִישָׁאֵר בְּתוֹכּוֹ. זֶה תְּנוּעַת ה'רְצוּא
 וְשׁוֹב': מְצַד אֶחָד הַתְּשׁוּקָה שֶׁל "מִי לִי בְּשָׁמַיִם וְעַמְךָ לֹא חִפְצָתִי בָאָרֶץ",²⁷ וּמְצַד שְׁנֵי
 הִירִידָה לְתוֹךְ הַמְצִיאוֹת הָאֲרִצִּית. מְקוּבֵּל לֹמֵר שֶׁקִּשָׁה יוֹתֵר לְחִיּוֹת עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם
 מֵאֲשֶׁר לְמוֹת עַל קִידוּשׁ הַשֵּׁם, מִפְּנֵי שְׁחִיּוֹם שֶׁל קִידוּשׁ הַשֵּׁם דּוֹרְשִׁים לֹא רַק רִגַע
 אֶחָד שֶׁל קִפְיָה, אֲלֵא יִצִּיָּאָה מִתְּמַשְׁכָּת וְאֲרוּכַת טוּוּחַ מִן הַגְּבוּלוֹת.

23. שמות ב,י.

24. דברים היט ואונקלוס שם.

25. ראה שבת קא,ב; תיקוני זוהר סט.

26. ראה תניא פרק מב.

27. תהלים עג,כה.

וזהו "השמים כסאי", שהשמים היא התורה, הרי היא כסא על דרך משל שנעשה לשבת. וישיבה זו היא השפלה לגבי עמידה, שפשהאדם עומד הנה הוא בעל קומה וראשו ומוחו גבוהים מעל הארץ, ועל ידי ישיבה נשפל קומתו. כך התורה נעשה כסא לאור אין סוף ברוך הוא לבחינת ראשו, שהיא בחינת רצונו וחקמתו ובינתו, דאנת חכים ולא בחכמה ידיעא ומבין ולא בבינה ידיעא. ובתורה יורדים ומשתלשלים חקמתו ובינתו בדברים גשמיים כתפילין וציצית וצדקה ותרומות ומעשרות וקרנות כו'.

כאן חוזר המאמר לפסוק הפתיחה: וזהו "השמים כסאי", שהשמים שהיא התורה, הרי היא כסא על דרך משל שנעשה לשבת. הלשון "השמים כסאי" מרמזת שהתורה היא המקום שבו הקב"ה יושב כביכול, ואם כן, הדרישה לעשות את התורה פירושה לעשות כסא לקב"ה. והדימוי של ישיבה זו של הקב"ה על כסאו, עניינו פעולה שהיא השפלה לגבי עמידה. שהרי ששהאדם עומד הנה הוא בעל קומה וראשו ומוחו גבוהים מעל הארץ, ועל ידי ישיבה נשפל קומתו. כאשר העומד, שהיה גבוה מעל הארץ, מתיישב – הוא נעשה נמוך יותר. כך התורה נעשה כסא לאור אין סוף ברוך הוא לבחינת ראשו, שהיא בחינת רצונו וחקמתו ובינתו. רצונו, חוכמתו ובינתו של הקב"ה הם מעל ומעבר למהות העולם, כפי שנאמר בפתח אליהו: דאנת חכים ולא בחכמה ידיעא, ומבין ולא בבינה ידיעא,²⁸ אתה חכם ולא בחוכמה ידועה ומבין ולא בבינה ידועה. חוכמתו של הקב"ה איננה ידועה לא מפני שהיא נסתרת. זוהי חוכמה שאיננה ניתנת להיוודע כלל, משום שהיא בבחינת אין סוף. ובתוך התורה יורדים ומשתלשלים חקמתו ובינתו לא רק אל המהויות העליונות, אלא בדברים גשמיים כתפילין וציצית וצדקה ותרומות ומעשרות וקרנות כו'. במובן הזה, התורה היא בבחינת כסא שבו יורד הקב"ה מן הדרגה של המהות הבלתי ניתנת לידיעה, עד לנקודה שאפשר לדעת אותה. התורה במקורה ובשורשה מבטאת את רצונו של הקב"ה ואת חוכמתו, וכאשר היא יורדת לעולם אין היא מבטאת אותם במהותם העצמית אלא בדרגה נמוכה יותר. התורה שנמצאת בעולם שלנו היא 'חכמה ידיעא' במובן זה שהיא ניתנת להשגה.

זהו אפוא פירושו של לשון הכתוב "השמים כסאי" – הירידה של חכמתו האין סופית של הקב"ה אל תוך התורה, באופן שניתן להשגה ומתייחס למציאות הגשמית.

²⁸. 'פתיחת אליהו'.

"וְהָאָרֶץ הַדּוֹם רִגְלִי" – "הדום" בלשון הפסוק הוא כמו שרפרף בלשון הגמרא, שהוא גם כן כפא קטן. והוא מה שמעמידן תחת רגלי היושב להגביה הרגל מעל הארץ. ועל זה אמרו בגמרא על פסוק "כְּרֶסֶן רְמִיו": "אֶחָד לְכֶסֶא וְאֶחָד לְשִׁרְפָּרָף" – כפא הוא הגדול שיושבין עליו, ושרפרף הוא הקטן שמעמידן תחת הרגלים.

והענין, כי הנה כנסת ישראל נקרא רגל, כמו שכתוב "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם", וברא כרעא דאבוה. והנה כמו על דרך משל, שנמצא מעלה יתירה ברגל מה שאין בראש. שהרגלים הם המהלכים והם נושאים את הראש ומוליכין אותו למחוז

— ארץ – העלאת המצוות

"וְהָאָרֶץ הַדּוֹם רִגְלִי" – הדום בלשון הפסוק, כלומר בלשון המקרא, הוא כמו שרפרף בלשון הגמרא, שהוא גם כן כפא אבל קטן. והוא מה שמעמידן תחת רגלי היושב כדי להגביה הרגל מעל הארץ. הכיסא מבטא אופן של ירידת דברים ממהותם הראשונית לדרגה נמוכה יותר, ואילו ההדום עושה פעולה הפוכה של הגבהה מעל הקרקע. ועל זה אמרו בגמרא על פסוק "כְּרֶסֶן רְמִיו":²⁹ "אֶחָד לְכֶסֶא וְאֶחָד לְשִׁרְפָּרָף".³⁰ הפסוק בספר דניאל מתאר חיזיון שבו מכינים לקב"ה שני כיסאות. בגמרא נחלקות הדעות מדוע יש שניים, ואחד החכמים אומר שהכוונה לכיסא ולשרפרף. כפא הוא הגדול שיושבין עליו, ושרפרף הוא הקטן שמעמידן תחת הרגלים.

משמעותו של הכסא הוסברה כבר לעיל, וכעת יש להסביר מהו השרפרף המגביה את הרגליים. והענין, כי הנה כנסת ישראל בכללותה נקרא רגל. כמו שכתוב "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם",³¹ וכפי הכלל הידוע ברא כרעא דאבוה,³² הבן הוא רגל של האב. מבחינה זו, כנסת ישראל היא בבחינת רגלי השכינה. והנה כמו על דרך משל, שנמצא מעלה יתירה ברגל מה שאין בראש. אף על פי שבדרך כלל מתייחסים אל הראש כמקור החיים, כמכלול של האדם ומרכז הווייתו, ואל הרגל כאיבר נמוך וטפל, בכל זאת יש ברגל יתרונות שאין בראש. שהרגלים הם המהלכים והם נושאים את הראש ומוליכין אותו למחוז חפצו. פעם היו אומרים על סוג מסוים של אינטלקטואל שהוא 'הולך על הראש'. לראש יש הרבה מעלות שבוודאי אין ברגל, אבל הוא איננו יכול ללכת. באופן כללי יותר, החלוקה של מעלה ומטה, של מדרגות עליונות ומדרגות תחתונות, איננה פשוטה. בדרך כלל המציאות לא

29. דניאל ז, ט.

30. חגיגה יד, א.

31. דברים יד, א.

32. ראה עירובין עב; תוספות יבמות ג, א.